

Balkanlar ile Anadolu Arasında Bir Köprü

Lozan Nüfus Mübadelesi ve Kara Ailesinin
Moralar'dan Ardıçlı'ya Göçü

Editör: Mustafa KILINÇ

Genişletilmiş ve Güncellenmiş

---

2. Baskı

Editör: Doç. Dr. Mustafa KILINÇ

BALKANLAR İLE ANADOLU ARASINDA BİR KÖPRÜ
Lozan Nüfus Mübadelesi ve Kara Ailesinin Moralar'dan Ardıçlı'ya Göçü

ISBN 978-625-8044-60-7

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mart 2022, Ankara

Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı: Nisan 2025, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: yayinevi@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Osmanlı-Rus Savaşı ardından Anadolu'ya yoğun olarak başlayan göçler, Balkan Savaşları ve Millî Mücadele ile birlikte artarak devam etmiştir. Millî Mücadele'nin kazanılmasının ardından imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye-Yunanistan arasında bir nüfusun mübadelesine karar verilmiştir. Dini inançların temel alınarak imzalandığı antlaşma gereğince Türkiye'de bulunan Ortodoks Hristiyan Rumlar, Yunanistan'a ve Yunanistan'daki Müslüman-Türkler ise Türkiye'ye zorunlu olarak göçe/mübadeleye tabi olmuştur. Bu süreçte kendi ulus topraklarına dönen halk ise mübadil/muhacir/göçmen olarak tanılanan bu toplulukların, yaşadıkları ülkeden başka bir ülkeye gönderilmesi çok ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir. Ancak yine de mübadillerin mal varlıkları korunmaya/ihtiyaçları giderilmeye çalışılmış, iskân bölgelerine yerleştirilmiş ve üretici hale gelmelerini sağlamak amacıyla teşvik çalışmaları yapılmıştır. Gerçekleşen bu göçler neticesinde yerleşimlerin olduğu illerde doğal olarak demografik artışlar da meydana gelmiştir.

Taraf devletler, mübadele sırasında zaman zaman sorunlar yaşamış olsa da diplomasi galip gelmiştir. Mübadele sürecinde Yunanistan, ülkesine yapılan yardımlar ve mübadillerin çoğunluğunun sanat ve ticaretle uğraşmalarının etkisiyle kısa sürede ekonomik kazanımlar sağlamıştır. Türkiye'ye gelen mübadiller çoğunlukla tarımla uğraşmış, bu alanlardaki entegrasyonları için teşvikler sağlanmıştır. Özellikle Yunanistan'a giden Rumların sanat ve ticarete oluşturduğu boşluk, Türk mübadillerin üretici konuma getirilmesiyle giderilmeye çalışılmış ve mübadiller ticari faaliyetlere yönlendirilmiştir.

Yaşanan bu göç dalgası ile uluslaşma artsa da ülkelerin döngüsünü sağlayan sistemsel çarklar zorunlu ve önemli ölçüde değişime tabi olmuştur. Bu zorunlu göç, her iki ülke için olumlu ve olumsuz etkileri beraberinde getirmiş olsa da asıl mübadele, muhacirler için derin etkilere yol açmıştır. Bu bağlamda mübadelenin muhacirlerin psikolojisi üzerinde travmatik izler bıraktığını söylemek mümkündür. Süreç sonrasında göç ettikleri toprakları kültürel açıdan bir mozaik gibi işleyip tamamlayan muhacirlerin, sosyal entegrasyonunun sağlanması noktasında her iki ülkede de sorunlarla karşılaşmışlardır. İskân edildikleri topluma uzun süre yabancı hissetmişler, aynı etnik yapı ve dine mensup olsalar bile göç ettirildikleri ülkede toplumla hemen kaynaşamamışlardır. Hatta anlaşmazlıklar ve kültürel farklılıklar dolayısıyla muhacirler ve yerel halk arasında çatışmaların yaşandığı görülmüştür. Doğdukları topraklarda azınlık olmalarının üzüntüsünü, geldikleri topraklarda da yaşamışlardır. Ayrıca geçirdikleri ayrılık ve koparılı hikâyeleri, muhacirlerin kuşaktan kuşağa hasretlerinin artarak devam etmesine yol açmıştır.

Hatta bu durumu Mustafa Kemal Atatürk'ünde şu sözlerle ifade etmiştir: “*Muhacir diye küçümsenenler, tarihin yazdığı savaşlarda en geriye kalanlar, yani ‘Düşmanla sonuna kadar dövüşenler’ çekilen ordunun ri’cat hatlarını sağlamak için kendilerini feda edenler ve düşman karşısında kaçmak, çekilmek nedir bilmeyenlerdir. Muhacirler kaybedilmiş ülkelerimizin milli hatıralarıdır.*”

Tüm bunlar neticesinde mübadeleyi hatırlatmak ve ilgili alan yazınına katkı sağlamak amacıyla bu eser meydana getirilmiştir. Eser ile ilgili konuya kum tanesi misali de olsa katkı sağlanmak istenmektedir. Ayrıca mübadele ile yaşanan olay ve durumların unutulmasını yeğlenmek yerine hatırlamayı/hatırlatmayı sağlamak umulmaktadır. Bu bağlamdaki araştırmalara bakıldığında son yıllarda mübadeleye yönelik çalışmaların arttığı söylenebilir. Sonraki kuşakları dahi etkisi altına almış mübadele hatıralarının gün yüzüne çıkarılması gerektiği büyük önem arz etmektedir. Böylelikle bu araştırma eserinde; Cumhuriyet Dönemi'nin zorunlu göçü, Türk -Yunan mübadelesi ve mübadelenin günümüze yansıma örneklerinden Manastır vilayeti, Kozana livası, Kayalar kazası, Moralar (Pelargos) köyü mübadillerinden Kara Ailesinin Tokat ili Niksar ilçesi Ardıçlı köyüne göçü araştırılmıştır. Araştırmada; Balkan coğrafyası ve Anadolu'dan gerçekleştirilen mübadelenin Türkiye ve Yunanistan açısından etkileri incelenmiş ve Kara ailesinden Davut Kara, Prof. Dr. Ateş Kara, Prof. Dr. Mustafa Kara, Prof. Dr. Mehmet Kara'nın, (Ateş, Mustafa, Mehmet- amca çocukları olup Davut Kara'nın torunlarıdır) biyografilerine yer verilmiştir. Çalışma oluşturulurken Kara ailesiyle –bizzat- çeşitli defalarda görüşülmüş; kişisel katkılarının yanı sıra, Kara Ailesinin şahsî arşivi, kendileri ile yapılmış olan röportaj, gazete ve televizyon haberleri vb. gibi önemli ayrıntıları barındıran bilgilerden faydalanılmıştır.

Bu duygu ve düşüncelerle öncelikle yazarlarımıza, Mehmet Kara şahsında tüm Kara ailesine, Hasan Hüseyin Gören'e, TRT personelinden Mesut Aydınoglu ve Erkan Tamer'e de en içten dileklerimizle teşekkür ederiz. Ayrıca Hasan Akar, Necati Güneş'e ve görüşme yaptığımız tüm bireylere teşekkürü bir borç biliriz. Tokat Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Yavuz Cemil Erdem Bey'e ayrıca teşekkür ederiz.

Göç çalışmalarına katkı yapması ümidiyle...

Prof. Dr. Fahri KILIÇ

PREFACE

Having started with the Ottoman-Russian War, intensive migrations have continued increasingly with the Balkan Wars and the National Struggle. With the Treaty of Lausanne signed after the victory of the National Struggle, there occurred a population exchange between Turkey and Greece. According to the treaty based on the religious beliefs, Orthodox Christian Greeks in Turkey compulsorily immigrated to Greece, while Muslim Turks in Greece mandatorily immigrated to Turkey. In this process, these communities, who returned to their own national lands and were defined as exchangees, muhajirs, or immigrants were forced to migrate from their country of residence to another country, which brought along very serious problems. However, the properties of the exchanged people were tried to be protected, their needs were met, they were placed in the settlement areas and incentives were made in order to enable them to become producers. As a result of these migrations, increases in the populations of the provinces where settlements are located have naturally occurred.

Although the contracting parties had problems from time to time during the population exchange, the problems were solved through diplomacy. During the exchange process, Greece achieved economic gains in a short time with the aids given to its country and the majority of the immigrants who came to their country to deal with art and trade. The immigrants who came to Turkey, on the other hand, mostly engaged in agriculture and incentives were provided for their development in these areas. In particular, the gap created by the Greeks who went to Greece in art and trade was tried to be filled by bringing the Turkish exchanges to a productive position and the newcomers were directed to commercial activities.

Despite the increase in nationalization with this immigration wave, necessary and significant changes have occurred in the systemic elements of the countries. Although this forced migration has positive and negative effects for both countries, it actually caused deep effects for the individuals who migrated. In this context, it can be noted that this population change left traumatic traces on the psychology of muhajirs. After the process, problems were encountered in both countries at the point of ensuring the social integration of the muhajirs who processed and completed the lands they migrated as a cultural mosaic. They felt as if they were foreigners to the society in which they were settled for a long time. Further, even though they belonged to the same ethnicity and religion, they could not immediately integrate with the society in the country to which they were migrated. There have even been cases of conflicts between muhajirs and local people due to disagreements and cultural differences. They had to experience the sadness

of being a minority in the land they were born in as it had been in the land they came from. In addition to this, the stories of separation and migration they experienced have led to the continuation of the longing of the muhajirs from generation to generation. Mustafa Kemal Atatürk expressed this situation by saying that: *“Those who are despised as muhajirs are those who were left behind in the wars that history has written, that is, those who fought the enemy to the end, those who sacrificed themselves to provide the retreat lines of the withdrawn army, and those who did not escape or withdraw from the enemy. Immigrants are the national memories of our lost countries.”*

As a result of all these, this work was created in order to remind the exchange and contribute to the literature. It is thought that this work will make a modest contribution to the relevant subject. In addition, it can be said that it will contribute to remembering the events and situations experienced with the exchange rather than being forgotten. Considering the studies in this context, it is seen that the studies on exchange have increased in recent years. For this reason, it is of great importance to unearth the memories of the exchange, which affects even the next generations. Thus, in this research work; The Kara Family, which is one of the examples of the forced migration of the Republican Period, the Turkish-Greek exchange and the reflection of the exchange to the present, from the Monastery Province, Kozana Livası, Kayalar District, Moralar (Pelargos) Village has been researched. In this research, the effects of the population exchange from the Balkan geography and Anatolia in terms of Turkey and Greece were examined. The biographies of Davut Kara, Prof. Dr. Ates Kara, Prof. Dr. Mustafa Kara, and Prof. Dr. Mehmet Kara from the Kara family are included. During the design of the study, several interviews were conducted with the Kara family in-person. In addition to their personal contributions, information containing important details such as the personal archive of the Kara Family, interviews with them, newspaper and television news were used.

With these feelings and thoughts, we would like to express our sincere thanks to our authors, the entire Kara family in the person of Mehmet Kara, Hasan Hüseyin Gören, and TRT personnel Mesut Aydınoglu and Erkan Tamer. We would also like to thank Hasan Akar, Necati Güneş and all the individuals we interviewed. We would also like to thank Yavuz Cemil Erdem, President of Tokat Balkan Turks Culture and Solidarity Association.

Hoping to contribute to migration studies!

Prof. Dr. Fahri KILIÇ

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Mustafa KILINÇ

1. Bölüm: Osmanlı Devleti, Balkanlar ve Manastır

Doç. Dr. Meltem Begüm SAATÇI ATA, *Akdeniz Üniversitesi*
ORCID No: 0000-0002-1679-8892

2. Bölüm: Milli Mücadele Dönemi'nde Pontus Rum Sorunu

Prof. Dr. Fahri Kılıç, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
ORCID No: 0000-0002-0882-5811

3. Bölüm: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Yunanistan'daki Etkileri

Doç. Dr. Çağla D. TAĞMAT, *Ankara Üniversitesi*
ORCID No: 0000-0002-9047-0131

4. Bölüm: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Türkiye'deki Etkileri

Prof. Dr. Fahri KILIÇ, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
ORCID No: 0000-0002-0882-5811
Dr. Öğr. Kıymet DEĞİRMENCİ TORAMAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6023-922X

5. Bölüm: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile Yunanistan'dan Tokat- Niksar'a Gelen Mübadiller

Doç. Dr. Mustafa KILINÇ, *Amasya Üniversitesi*
ORCID No: 0000-0001-8436-2874

6. Bölüm: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Tarihi Bağlamında Manastır Vilayeti Kozana Livası Kayalar Kazası Moralar Köyü Mübadil Aileleri ve Kara Ailesi

Doç. Dr. Mustafa KILINÇ, *Amasya Üniversitesi*
ORCID No: 0000-0001-8436-2874

İÇİNDEKİLER

Ön söz	iii
Bölümler ve Yazarları	vii

1. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ, BALKANLAR VE MANASTIR

Giriş	1
Balkanların Tarih Laboratuvarı: Makedonya Bölgesi	4
Doğu Sorunu, Berlin Antlaşması ve Vilâyet-ı Selâse	7
Manastır Vilâyeti ve Bölgedeki Eğitim Meseleleri	13
Bir Devrin Sonuna Doğru	19
Kaynakça	22
Ekler	27

2. BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE PONTUS RUM SORUNU

Giriş	31
Mondros Mütarekesi'nden Sonra Pontuşçuluk Faaliyetleri	37
Uluslararası Platformlarda Pontus Rum Sorunu	38
Pontus Rum Ayaklanmasına Karşı Alınan Önlemler	40
Sonuç	45
Kaynakça	46

3. BÖLÜM

TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ VE YUNANİSTAN'DAKİ ETKİLERİ

Giriş	49
Lozan Konferansında Mübadele Görüşmeleri: "Azınlıklar: Esas, Mübadeledir"	51
Yunanistan'da Mübadele: Değişen Toplumsal Doku	54
Sorunlar ve Çözüm Yolları	58
Dil ve Kimlik Sorunu	58
Salgın Hastalıklar	59
Yerleştirme ve Üretim Sorunu	60
Mübadelelerin Yunan Ekonomisinde Yaratdığı Etki	61
Kaynakça	62

4. BÖLÜM

TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ VE TÜRKİYE'DEKİ ETKİLERİ

Giriş.....	64
Türk-Yunan Nüfus Mübadelesine Giden Süreç.....	65
Türk Mübadillerin Göçü Sırasında Yaşanan Sorunlar	68
Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin Türkiye Açısından Etkileri	70
Sosyal ve Kültürel Etkileri	72
Ekonomik Etkileri	75
Siyasi-Adli Etkileri	79
İdari Etkileri.....	80
Psikolojik Etkileri	82
Kaynakça.....	85

5. BÖLÜM

TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ İLE YUNANİSTAN'DAN TOKAT- NİKSAR'A GELEN MÜBADİLLER

Giriş.....	90
Türk-Yunan Mübadelesinde Tokat-Niksar Mübadillerine Yapılan Yardım Faaliyetleri	94
Türk-Yunan Mübadelesinde Tokat-Niksar Mübadillerinin Yaşadığı Sorunlar	97
Türk-Yunan Mübadelesinde Tokat-Niksar-Ardıçlı Köyüne Göç	98
Kaynakça.....	117

6. BÖLÜM

TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ TARİHİ BAĞLAMINDA MANASTIR VİLAYETİ KOZANA LİVASI KAYALAR KAZASI MORALAR KÖYÜ MÜBADİL AİLELERİ VE KARA AİLESİ

Giriş.....	120
Resmi Kayıtlarda Adı Geçen Moralar Köyü Mübadil Aileleri.....	121
Kara Ailesi	125
Salih Oğlu Davut'un Tasfiye Dilekçesi.....	126
Prof. Dr. Ateş Kara	136
Prof. Dr. Mehmet Kara	138
Prof. Dr. Mustafa KARA	141

Sonuç	144
Kaynakça.....	149
Ekler	155
 Dizin	 158
Yazarlar Hakkında	164

1. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ, BALKANLAR VE MANASTIR

Doç. Dr. Meltem Begüm SAATÇI ATA, *Akdeniz Üniversitesi*
ORCID No: 0000-0002-1679-8892

Giriş

Batıda Adriyatik, güneyde Akdeniz, doğuda Karadeniz, kuzeyde ise Tuna nehri ile çevrili olan coğrafya Balkanlar olarak adlandırılmaktadır. Sarp ve ormanlık sıradağ anlamına gelen Balkan kelimesi adına uygun coğrafi bir yapıya sahiptir. Doğu-batı ve kuzey-güney yönünde önemli geçiş yollarını içinde barındıran bu bölge tarih boyunca siyasi iktidar mücadeleleri, kültürel özelliklerin devam ettirilmesi, ekonomik güçlerin aktarımı için önemli bir bölge olmuştur. Dolayısıyla Balkanların hâkimiyeti devletler için önemli bir güç savaşına konu olmuştur. Tarih boyunca siyasi, askerî, ekonomik, kültürel ve toplumsal öneminden dolayı devletler için önemli olan bu bölge, kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti için de önemli olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bölge hâkimiyetine öncelik vermesi de aynı nedenledir. Bu özelliği Osmanlı Devleti için bölgenin Osmanlı hâkimiyetinden çıktığı Balkan Savaşlarına kadar aynı şekilde devam etmiştir.

Coğrafi konumu gereği farklılıkların gelip geçtiği veya yerleştiği bir alan olması tarih boyunca Balkanlar bölgesinin belirgin bir özelliği olmuştur. Din, etnik yapı, dil ve diğer kültürel özellikler açısından farklılıkların olağan ve yoğun bir durum olduğu Balkanların coğrafi yapısının zorluğu düşünülürse etnik köken veya inanç birliğine sahip olmayan bu coğrafya üzerinde siyasi hâkimiyet kurmanın ne kadar zor olduğu anlaşılabacaktır. Osmanlı egemenliğinden önce Doğu Roma ile Batı Roma arasındaki ayrışmanın belirgin olduğu Balkanlar bölgesi, Osmanlı Devleti döneminde tek bir devletin egemenliğine girmiş olmakla birlikte bu farklılıklarını içinde barındırmaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bölge hâkimiyetini 600 yıla yakın bir süre devam ettirebilmiş olması bölgede kurmuş olduğu askerî, siyasi, ekonomik yapının toplumsal uyumu kolaylaştırmasıyla mümkün olmuştur. Bu özelliği Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde kendisine güç katarken aynı özellik Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde zayıflığını arttırmıştır.

Bugünkü Arnavutluk'un güneydoğusunda ve Yunanistan sınırına yakın bir bölgede yer alan Görice doğumlu Koçi Bey, 1631 tarihinde Sultan IV. Murad'a sunduğu risalesinde Osmanlı klasik dönemi için "Velhâsıl, yalnız Rumeli askeri Allah'ın emriyle Nemçe kralına; Diyarbakır, Van, Erzurum eyâletleri Acem şâhına karşı koyup, başka askere ihtiyaç olmazdı¹" ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadeler, Osmanlı Devleti için Rumeli'nin önemini göstermesi açısından çok önemlidir. Osmanlı Devleti için bölge sadece askerî açıdan değil ekonomik olarak da önemli bir bölgeydi. İstanbul'un hububat, deri, pirinç, koyun ve sığır sürüleri gibi ihtiyaçları bu bölgeden sağlanıyordu². 17. yüzyılda bu coğrafyayı gezmiş olan Evliyâ Çelebi, Manastır'ın keteni, Üsküp'ün nakışlı yastık ve perdelerini, Kratova'nın bakır mut-fak eşyası işçiliğini övmektedir³.

1800'lü yıllar siyasi tarih açısından olduğu kadar toplumsal tarih açısından da dünya tarihinin önemli dönemlerden birisini oluşturur. Osmanlı Devleti ve toplumu için de durum böyledir ve bu süreçten en fazla etkilenenler arasında olmuştur. Fransız ihtilali sonrası devletler için yeni siyasi yapılanma modeli ve Sanayi devrimi ile ekonomide yeni üretim şekilleri toplumların ve devletlerin hayatını etkilemiştir. Bu süreçte bu yeniliklerin gerisinde kalan toplumlar ve devletler bundan olumsuz etkilenmişlerdir. Osmanlı Devleti 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında bir yandan bu süreçteki değişime uyum sağlamaya çalışırken bir yandan da bu süreçte güçlü olan devletler ve bu süreçten yararlanan toplumlar ve devletlerle mücadele etmek durumunda kalmıştır. Osmanlı Devleti hâkimiyetinden önce de bölge hâkimiyeti için verilen mücadeleler bölge istikrarını olumsuz etkilemiştir⁴. Yer altı ve yer üstü zenginlikler açısından bu kadar verimli bir bölgenin elde tutulabilmesi için siyasi istikrar şarttır. Osmanlı Devleti de siyasi istikrarını devam ettirebildiği müddetçe bölge hâkimiyetini sürdürmüştür. Ancak yeni siyasi ve ekonomik yapılanma modellerinin etkinliğinin arttığı ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet gücünün azalmaya başladığı bu dönemde ve özellikle 19. yüzyıl sonundan itibaren Balkanlar Osmanlı Devleti için bu mücadelenin ilk ve en yoğun verildiği yer olmuştur.

Bir devletin bir bölgede siyasi varlığının son bulmuş olması o toplumun o bölgede kültürel varlığının da son bulduğu anlamına gelmez. Dil, gelenek-görenek, müzik, mimari, yemek ve daha birçok alanda bir toplumun varlığının izle-

1 Zuhuri Danışman, *Koçi Bey Risâlesi*, Devlet Kitapları, İstanbul, 1972, s. 15.

2 Halil İnalcık, *Osmanlı Klasik Çağ (1300-1600)*, 20. baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 151.

3 Mariya Leontiç, "Evliyâ Çelebi'nin 'Seyahatnâme'sinde Makedon Şehirleri ve Onların Tasviri", *Bal-Tam Türklük Bilgisi* 19, Prizren, 2013, s. 83-90.

4 William Milligan Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı: Balkanlar*, Süreç Yayınları, İstanbul, 1987, s. 171.